

LES ADAPTACIONS: UNA ODISSEA PER A L'ALUMNAT

MIA GÜELL I ELISABET CONTRERAS

Texlico, Pocio

Universitat de Vic, Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ

Afirma Tzvetan Todorov que un dels factors fonamentals d'afebliment de la literatura en el món contemporani és un enfocament excessivament formalista. La literatura, segons el teòric búlgar, ha d'ajudar a comprendre millor el món, ens ha d'ajudar a construir un sentit comú, a transformar-nos interiorment, per bé que «la tendencia que se niega a ver en la literatura un discurso sobre el mundo (...) ocupa una posición dominante y ejerce una influencia considerable en la orientación de los futuros profesores de letras.» (2007: 24).

Explica, també, que l'estudi de les obres literàries essencials, és a dir clàssiques, s'ha de poder desenvolupar a partir dels mètodes més variats i poder així ampliar-ne el camp de recepció. És a partir d'aquesta premissa que hem decidit tractar les adaptacions dels clàssics com a recurs per donar-los a conèixer en períodes vitals o d'aprenentatge que no tocaria fer-ho.

La proposta presenta dues experiències docents dutes a terme en àmbits diferents que parteixen de l'adaptació d'un clàssic, ja sigui tradicional o literari, com a activitat d'aprenentatge de llengua catalana i literatura.

La primera d'aquestes experiències es va dur a terme en un context lingüístic de llengua catalana com a L2, a la Catalunya del Nord. Es tractava d'un treball iniciat per Xus Ugarte i Mia Güell en el marc d'una estada de recerca a la Universitat Via Domícia de Perpinyà amb l'afany de conèixer i recuperar llegendes del Rosselló que poguessin servir com a base per a l'aprenentatge de la llengua catalana, bo i ser-

vint-se de la literatura, principalment oral, que forma part del patrimoni cultural i literari del propi territori.

Després de consultar els Fons especialitzats Grando, Batlle i Bratzès que acull la Biblioteca de la UVDP, recórrer a l'expertesa de Jean-Lluís Valls, especialista en llegendes del Rosselló, i visitar les llibreries Torcatis i Catalana per conèixer la bibliografia disponible, es va decidir que es partiria de l'obra *13 contes et llegendes du Pays Catalan* de Jean Tocabens, per l'estil i el llenguatge narratiu. Hi va haver una selecció de cinc llegendes la primera de les quals fou la del *Babau de Ribesaltes*, un monstre que comparteix nom i imaginari amb llocs tan allunyats com Lituània, Itàlia o Romania, entre d'altres. Se'ns va fer saber, també, que hi havia una cançó del Babau custodiada en un dels fons de la Universitat de Carcassonne, fet que afegia més d'interès a la recerca. La darrera part del treball és una ruta literària del Babau pels encontorns de Ribesaltes (la riba del riu Anglí, el forat del forn, la muralla, etc.) i, posteriorment, adaptar les quatre restants.

Val a dir que la proposta va tenir una acollida satisfactòria tant des de la conselleria pedagògica del departament encarregat de les llengües i cultures regionals com des de la inspecció pedagògica regional que es materialitzà en una col·laboració per a implementar la nostra recerca a l'escola, una conferència al Palau de Congressos el 22 de maig del 2019 a la jornada de recerca educativa i recursos anomenada, Didactica 66, la publicació de l'àlbum il·lustrat de l'adaptació del *Babau* per a alumnat de 6 a 8 anys i una versió de la llegenda en català fàcil, per part d'Eusebi Coromina, destinada a cicle superior. Cal destacar que la manca de material en català és un fet que afecta tots els docents de les aules bilingües. Segons Carbonell i Albiol:

La falta de programació d'estudis en català i el fet que els mitjans amb què compten els ensenyants són, sovint, limitats ha provocat que durant molt temps hagin hagut de crear els seus propis materials. Algunes administracions, com ara l'Ajuntament de Perpinyà, van tirar endavant determinades iniciatives com ara el Centre de Documentació i Animació de la Cultura Catalana (CEDACC, 1978), però les dificultats econòmiques sovint han complicat la tasca (2013: 127)

L'adaptació del *Babau* és un projecte que interessa, doncs, des del punt de vista de recuperació del patrimoni literari i lingüístic.

La segona d'aquestes experiències forma part del projecte Escola i Universitat, un projecte d'innovació docent que promou que la relació entre l'acadèmia i l'exercici professional tingui lloc directament a les aules i als laboratoris especialitzats de la Facultat d'Educació de la Universitat i que aquests acabin esdevenint uns espais més d'infantil i primària. Els nens i nenes que participen en el projecte s'estan a la universitat entre cinc i deu sessions (un matí o tarda cada setmana) al llarg d'un semestre fent les activitats que l'estudiantat dels graus ha dissenyat en el marc de les assignatures de les didàctiques específiques. Els futurs mestres posen en pràctica les propostes bo i centrant l'atenció en la innovació educativa i sempre acompanyats pels professionals en actiu. Amb EU la construcció de coneixement dels infants esdevé un element clau en la formació inicial dels i les futures mestres.

L'estudi se centra concretament en una proposta didàctica multidisciplinària que integra recursos literaris, lingüístics, artístics i digitals dirigida a infants de P5. El projecte s'anomena Vincles, perquè és un mot que descriu el lligam que s'estableix entre tots els participants. Es parteix del concepte de viatge com a eix central i temàtic, i per això les sessions giren a l'entorn del periple d'Ulisses per tornar a Ítaca que els estudiants de grau narraran a les nenes i als nens i a partir de la qual es desenvoluparan moltes de les activitats per a mostrar i fer descobrir la universitat als més menuts.

Les assignatures de la UVic que en formen part són: Didàctica Artística I, Naturalesa del Coneixement Artístic i Literari i Educació Visual i TIC de primer curs del grau en educació infantil. L'escola que hi participa és la Doctor Joaquim Salarich de Vic.

En el cas de l'experiència del projecte Escola-Universitat, els objectius són diferents segons els destinataris:

Per als infants:

- Gaudir i aprendre d'una proposta interdisciplinària a partir de la literatura, les arts plàstiques, la didàctica artística i dels mitjans audiovisuals i digitals com a eina pedagògica.

- Explorar el viatge, el camí (narratiu, plàstic, audiovisual, digital, motriu...) per a la descoberta i l'experimentació.

- Promoure la descoberta d'un lloc, la universitat, a partir d'uns espais que el conformen i d'uns oficis que s'hi associen que tenen una correspondència amb els espais i els oficis de la seva escola.

Per als mestres:

- Aprofundir en temes que no es poden treballar o es treballen poc a l'escola.

- Observar el grup classe des d'una altra perspectiva: la reflexiva.

- Intercanviar diferents punts de vista amb les professores de la Universitat que porten a terme el projecte.

- Explicar el que fan a l'escola i crear debat pedagògic amb el professorat i l'estudiantat de grau.

- Conèixer recursos, materials i propostes didàctiques per dur a terme al Parvulari.

Per als estudiants del Grau de Mestre d'Educació Infantil o Doble Grau EI i EP:

- Saber dissenyar propostes interdisciplinàries adreçades a alumnat d'educació infantil

- Aprendre a adaptar un clàssic de la Literatura universal per a infants de P5.

- Generar propostes d'educació artística per desenvolupar uns aprenentatges significatius als infants de cinc anys de l'escola.

- Saber crear recursos educatius en format digital per integrar-los a propostes educatives adreçades a educació infantil.

Es tracta doncs d'un projecte interdisciplinari i transversal que s'orienta a la pràctica docent significativa. Les sessions es van haver de suspendre per la COVID-19, les escoles es van tancar el dia 13 de març del 2020. El primer contacte amb els infants estava previst per al dia 17 de març.

Les estudiants de la Universitat de Vic-UCC van continuar preparant les propostes i les van presentar en un portafolis com si no

hagués passat res. Es continuà el contacte via telemàtica amb les mestres de l'escola i s'hi acordà que les propostes de Vincles s'enviarien en un format digital, un vídeo amb el capítol de *L'Odissea* de cada grup per fer-lo arribar a les famílies, per tal que els infants les poguessin visualitzar i fer (les que fossin possibles) des de casa.

2. PATRIMONI LITERARI I EDUCACIÓ

Segons la UNESCO, les tradicions i les expressions orals formen part del patrimoni literari immaterial i intangible i transmeten uns valors culturals, socials i històrics que són essencials per la pervivència de les cultures (MUNMANY 2017: 16). La UNESCO reconeix que: «nos provocan una cierta emoción o nos hacen sentir que pertenecemos a algo, un país, una tradición o un modo de vida. Puede tratarse de objetos que poseer o edificios que explorar, de canciones que cantar o relatos que narrar» (2011: 3).

Les llegendes, les rondalles, les faules representen l'imaginari d'un col·lectiu estretament relacionat amb la llengua, el lloc i la gent. Actualment, l'escola ha assumit la funció que al llarg dels segles han desenvolupat les famílies generació rere generació: el de la transmissió de narracions que expliquen, ni més ni menys, la història de la vida de manera creativa i amb una qualitat formativa important. La identitat està estretament lligada a la literatura oral, per això és de summa importància preservar-la perquè, segons Todorov, ens ajuda a conèixer i entendre millor el «món psicològic i social en què habitem» (2007: 78)

Caterina Valriu destaca la importància del folklore com a recurs de primer ordre en el marc escolar:

Ben prest hom es va adonar que els mites, les contarelles, els exemples, les llegendes eren una via immillorable de transmissió de pensaments i d'experiències, uns materials aptes per vehicular la moral, l'ètica i l'estètica que calia fer arribar als infants i els joves. La narració popular, encara que ens parli simbòlicament i ens mostri creacions imaginàries, ens resulta familiar i pròxima, divertida i —malgrat això— alligonadora, entenedora per la seva estructura i pel llenguatge que la conforma, fàcil de retenir i alhora colpidora (VALRIU 2010: 284).

La defensa sobre la importància de les rondalles per a l'aprenentatge dels infants i els joves de Bruno Bettelheim a *Psicoanálisis de los cuentos de hadas* (1977) suposà un punt d'inflexió a l'entorn de la valoració de la literatura infantil a tots els països occidentals i un pas important per a la equiparació dels estudis de la LIJ als de literatura d'arreu (COLOMER 2002). Malgrat els avenços en aquest sentit, tot allò que forma part del patrimoni literari es manté encara en un espai de frontera, en termes de Foucault, als marges, pendent que els canvis permetin un viratge cap al centre del sistema cultural del país, ja que

com a sistema viu, existeix la possibilitat de canvi i la gestió, a través de traduir, (re)interpretar i transmetre el llegat literari, té la capacitat de posar-lo a l'abast de la societat i reivindicar-ne la importància en termes identitaris, de coneixement, de cohesió social i econòmics, com a motor de desenvolupament. Per això és essencial que treballi conjuntament amb l'educació, pel paper fonamental de l'escola com a àmbit bàsic de transmissió (MUNMANY 2017: 96).

Un llegat que cal que arribi a tothom, per la qual cosa és necessari un replantejament a tots els nivells, començant per l'acadèmic, per fer possible el canvi a què fa referència Munmany.

3. ELS CLÀSSICS A L'EDUCACIÓ LITERÀRIA

D'un temps ençà, és recurrent la discussió sobre la idoneïtat de donar a llegir els clàssics a infants i joves i en quin format, sobretot després del canvi de paradigma en l'ensenyament-aprenentatge de la literatura (MENDOZA 2002). Des de llavors, les classes de literatura han deixat de basar-se en la transmissió de coneixements enciclopèdics d'autors i obres i s'han orientat cap a una educació literària competencial amb l'objectiu de crear lectors. Per tal d'assolir aquest objectiu, el docent ha de contribuir al desenvolupament de les habilitats, coneixements i actituds dels seus alumnes a través d'una bona selecció de lectures, entre les quals hauria d'haver-hi alguns clàssics. D'aquesta manera es pot oferir una formació literària significativa a través d'obres valuoses, modèliques i referents de la cultura compartida. Tot

i els avantatges i la llarga tradició de la presència d'aquestes obres en la formació literària, cada vegada tenen menys presència entre els corpus de lectures escolars. L'abundant publicació d'obres de literatura infantil i juvenil, amb un llenguatge i un format més proper als gustos del lector actual, ha anat arraconant les obres referents de la literatura occidental. Amb el temps, córrer el perill que aquests llibres esdevinguin estranys, patrimoni només d'una elit de lectors (CERRILLO 2013, NAVARRO 2013).

Calvino (2009) assegurava que els clàssics són aquells llibres que mai deixen de dir allò que han dir. Són obres de referència que han sobreviscut als seus autors i al seu temps i han estat llegits i interpretats per lectors de totes les èpoques: generació darrera generació, han emocionat amb les seves històries i els seus personatges, que han passat a formar part de l'imaginari col·lectiu compartit i han contribuït en la construcció de la nostra identitat cultural (LLUCH 2018). Així mateix, són obres modèliques, fins i tot, culminants de determinats moviments artístics o generacionals, que aborden un tema universal i per aquest motiu ens ajuda a conèixer-nos i a entendre el món que ens envolta.

Si tenim present que l'educació literària té com a objectiu que l'estudiant esdevingui un lector literari competent, amb coneixements i habilitats suficients per poder fer front a textos literaris cada vegada més complexos, a través d'un aprenentatge gradual i acumulatiu que anirà desenvolupant al llarg dels anys, potser els clàssics poden ser una bona opció a l'hora de seleccionar lectures. Per una banda, permeten l'assimilació del discurs literari perquè són de qualitat reconeguda i, per altra banda contribueixen a la construcció cultural de l'infant i a la participació de l'infant en l'imaginari col·lectiu (COLOMER 2010, LLUCH 2018). Com diu Rosa Navarro: «no hay mejor aprendizaje para la lectura que leer las mejores obras literarias, es decir, a los clásicos» (2013: 64).

En aquesta línia, Codina es qüestiona si és possible d'ensenyar llengua prescindint de la literatura i sentència:

Vicenç Pagès Jordà, a la introducció del seu llibre *De Robinson Crusoe a Peter Pan. Un cànon de literatura juvenil* (2006), ho ha formulat irònicament: «Ensenyar a escriure a gent que no llegeix és una de les maneres més esteses de perdre el temps i la paciència». Així, doncs, si es vol que millorin la comprensió lectora i l'expressió escrita dels nostres alumnes, haurem de reencaminar-los cap allà on trobaran bons models, lèxic precís i estructures ben formades... I on, ben segur, hi passaran bones estones: la nostra rica i diversa tradició literària, tant la catalana com la universal, que compta en català amb un ric patrimoni de traduccions, moltes d'elles excel·lents (2008: 11)

Malgrat els molts avantatges, els clàssics han estat bandejats dels corpus literaris perquè comporta certes dificultats al lector contemporani en formació. Aquest se sent allunyat d'aquestes obres, sobretot pel que fa al llenguatge, i moltes vegades no es veu capaç d'afrontar el text original tal i com va ser escrit (MÉNDEZ CABRERA 2016). No obstant això, ens preguntem si la dificultat lingüística afegida que implica la lectura d'un clàssic és motiu suficient per privar infants i joves de conèixer el patrimoni literari de la nostra cultura.

4. LES ADAPTACIONS DELS CLÀSSICS A DEBAT

En molts països del nostre entorn, els infants coneixen els clàssics de la seva literatura des de ben petits, a través de diferents formats i adaptacions. S'entén que aquests formen part imprescindible de la seva identitat cultural i de la seva formació com a ciutadans. Tanmateix, a casa nostra, el tema de les adaptacions ha suscitat intensos debats entre partidaris i detractors en el si de la comunitat acadèmica. Aquesta discussió, que ve de lluny (POSTIGO 1994), continua vigent, tot i que la situació ha canviat molt des de llavors. Tal i com recullen diferents autors (POSTIGO 1994, CERRILLO 2013 i NAVARRO 2013), per una banda, hi ha un corrent de docents i investigadors que defensen la lectura original del clàssic, encara que s'hagi d'esperar més temps fins que l'alumnat estigui preparat per afrontar-ne la lectura, tant per la seva complexitat literària com lingüística. Argumenten que si donem a llegir l'obra en forma d'adaptació no aniran mai a llegir

l'original. Enfront d'aquesta posició, hi ha un altre corrent, que va prenent cada vegada més força, que defensa la lectura dels clàssics a través d'adaptacions adequades a la capacitat lingüística i literària dels lectors en formació, però fidels a l'original, i que ja podran anar a l'original quan tinguin la competència suficient per fer-ho.

Les recerques més recents en sociologia de la lectura (LLUCH 2018) mostren que l'escenari de la discussió ja no és el mateix: si durant els anys noranta la qüestió era si calia llegir adaptacions durant la primària o esperar que llegissin l'original a finals de la secundària, després d'haver assolit progressivament les habilitats i coneixements necessaris, la situació ara és una altra. Durant els últims anys, l'educació literària s'ha vist reduïda en els currículums i, en conseqüència, també a les aules. Sense un espai propi, aquesta formació literària progressiva, acumulativa i mediada, no acaba essent el que s'esperaria i molts joves acaben la seva etapa d'escolaritat sense poder accedir a obres clàssiques originals. D'aquesta manera, veiem que mentre la discussió sobre la idoneïtat o no de les adaptacions en el si de comunitat acadèmica es manté, la situació ha canviat i possiblement, ara, la discussió sigui una altra: donem adaptacions o deixem que els clàssics esdevinguin patrimoni d'una minoria social. Per tant, sembla que l'única manera de mantenir vius els clàssics és treballant-los a l'escola, a través d'adaptacions fidels, que permetin que els infants i joves puguin gaudir dels personatges i històries del patrimoni cultural construït al llarg dels segles.

Codina (2016) cita William Marx i Tzvetan Todorov com a exemples d'autors que han trencat amb el formalisme, l'«entotsolament tautològic (la literatura que tracta de literatura, la poesia que tracta de poètica, etc.)» i han optat per potenciar aquell part que interessa més a tothom, o sigui:

pel grau de coneixement que ens pot aportar sobre la nostra condició humana. I, s'hi podria afegir, pel grau de coneixement que ens pot aportar del nostre temps i el nostre espai nacionals, en tant que relat col·lectiu teixit al llarg de la història i del territori per veus diverses que han donat una consistència discursiva a la nostra identitat (2016: 29)

D'altra banda, davant la possibilitat que els aprenents del català entrin en contacte amb els clàssics de la nostra literatura ja des de nivells A2 o B1 a partir d'adaptacions de les obres o que no hi puguin accedir fins a assolir el domini del codi o mai, per la dificultat que comporta, la resposta sembla prou clara, cal incloure bones adaptacions dels clàssics. Segons Codina (2016), «la literatura, en totes les seves manifestacions, de la cançó popular a l'alta poesia, de la novel·la de gènere a l'assaig filosòfic, hauria d'estar ben present a l'hora d'aprendre la llengua» i, a més a més, també perquè «la tradició literària vehicula i continua el nostre millor, més extens i més intens, relat col·lectiu, el coneixement del qual mitjançant la lectura contribueix a donar consistència a la nostra identitat».

5. COM HA DE SER UNA BONA ADAPTACIÓ

Una bona adaptació ha de permetre que els infants s'aproximin a la història i en gaudeixin, que coneguin personatges, símbols i mites, i que desenvolupin l'intertext lector i la competència lectora, interpretativa i literària. Així mateix, permet abordar valors universals per fomentar la intel·ligència emocional, la convivència democràtica i experimentar el plaer estètic de la millor literatura (MÉNDEZ CABRERA 2016).

Seguint la terminologia de Genette (1982), la relació transtextual que s'estableix entre el text original (hipotext) i el text adaptat (hipertext) és hipertextual. Les adaptacions, com les traduccions, són reescriptures d'una obra original, i com a tal s'ha de ser molt curós a l'hora de dur-les a terme. A partir de l'obra de Genette (1982), diversos autors han establert diferents classificacions en funció del tipus d'adaptació literària (MÉNDEZ CABRERA 2016). Tanmateix, en el cas que ens ocupa centrarem l'atenció en la transformació per concisió, que consisteix en una reescriptura seriosa del text sense suprimir cap part significativa, però utilitzant un estil més concís i senzill, que no simple.

Tot i que hi ha moltes maneres de dur a terme una adaptació, hi ha una norma comuna: s'ha de ser fidel al text, «no se puede, en efecto, añadir detalle alguno ni tampoco modificar nada de lo contado» (NAVARRO 2103: 65). Es tracta d'adequar el text a les capacitats lingüístiques i de comprensió del lector, per això com més jove és el lector més modificacions caldrà fer. En cap cas s'ha de confondre amb les reescriptures lliures o les versions que plantegen canvis substancials en el contingut, l'estructura o la intencionalitat de l'original.

Navarro (2013) planteja que tota adaptació és una reducció, de la qual l'estructura no se'n pot veure afectada perquè és l'element que dona unitat i coherència a la història. En funció de l'obra adaptada, caldrà seleccionar-ne els episodis més importants, fins i tot, potser els imprescindibles; així com mantenir els passatges més significatius o aquells que tinguin una bellesa destacable. El mateix ha de succeir amb els personatges, que s'han de valorar a partir de la seva funció en el relat, que s'ha de mantenir en l'acció i en el desenvolupament de la intriga. Més enllà dels elements literaris, les adaptacions també s'encarreguen de reescriure el text, tenint present la capacitat lingüística dels lectors. Per això, sovint s'incorporen diàlegs, frases fetes, locucions i demés elements que donen ritme a la narració amb un llenguatge proper al lector novell.

Maica Bernal i Carme Rubio, especialistes en literatura infantil i autores de diverses adaptacions de rondalles i faules, volen donar a conèixer autors catalans i universals de tal manera que tant els joves com la gent nouvinguda a la llengua pugui tenir un imaginari col·lectiu de lectures que són el reflex de la nostra cultura. A Anglaterra i França hi ha adaptacions habituals dels clàssics i el contacte amb la seva obra comença ben aviat. Defensen que les adaptacions tenen una funció important en l'educació i en aquest sentit, han adaptat fragments i obres de Ramon Llull, Miquel Martí i Pol, Mercè Rodoreda o Víctor Català, entre altres a la col·lecció *Tant de gust* de la PAM. Són llibres que l'Institut Ramon Llull facilita als lectors de català de les universitats d'arreu del món per fer arribar els clàssics als aprenents de L2 perquè comencin a entrar en contacte amb els clàssics de la nostra literatura.

Malgrat que a nivell teòric la diferència entre una adaptació i una versió lliure sembla clara, a la pràctica la línia que les separa pot arribar a ser molt fina, ja que un hipertext pot ser adaptació i a la vegada versió. Cal tenir molt present que l'objectiu en una adaptació sempre és la divulgació i és en aquest afany de donar a conèixer l'obra clàssica que es justifica la seva existència. «En qualsevol cas, el pas d'un hipertext a un hipertext sempre constitueix un procés de transformació o transtextualització i allò més usual és que trobem, com a resultat, dos textos d'autor diferent.» (MÉNDEZ CABRERA 2016: 73)

6. APLICACIONS DIDÀCTIQUES DE LES ADAPTACIONS AL GRAU D'EDUCACIÓ INFANTIL

Diferents estudis relacionats amb el perfil lector de futurs docents duts a terme durant els últims anys (COLOMER i MUNITA, 2013; DUEÑAS, TABERNERO, CALVO i CONSEJO, 2014; CONTRERAS i PRATS, 2015) posen en evidència que molt sovint aquests estudiants tenen mancances tant en coneixements com en hàbits de lectura: un percentatge important dels futurs docents ni són grans lectors ni tenen massa referents literaris, ja siguin clàssics o no.

Tanmateix, tal i com recull el professor Mendoza (2002), una de les tasques més importants que duren a terme en matèria literària serà la selecció de llibres i històries, ja siguin per llegir o per explicar. L'obra que s'escull i es dona a llegir o s'explica suposa una invitació a entrar en l'univers lector; és en definitiva, la materialització de la formació literària (CARRANZA 2007). Per això mateix, és important donar a conèixer els clàssics de la literatura a tots aquests estudiants, perquè puguin passar a formar part del seu corpus, els tinguin presents a l'hora de seleccionar textos i els comparteixin amb els seus alumnes quan arribi el moment.

Més enllà dels beneficis que suposa donar a conèixer i llegir les obres de referència de la nostra identitat cultural pel que fa a la formació literària dels futurs docents i els seus alumnes, els clàssics poden

ser el punt de partida òptim en projectes multidisciplinaris. Nombrosos estudis basats en la investigació-acció han demostrat que el treball dels clàssics també permet el desenvolupament de les competències bàsiques, el treball interdisciplinari i l'aprenentatge cooperatiu i transversal a qualsevol nivell educatiu (MÉNDEZ CABRERA 2016).

Per tant, seria prou interessant que els futurs docents estiguin familiaritzats amb un corpus de clàssics, que fossin coneixedors de personatges, mites i símbols; així com de diferents maneres de dur-los a l'aula i compartir-los amb els seus alumnes.

7 EL BABAU, UN MONSTRE UNIVERSAL

El Babau és un personatge que es menja els infants que no són bons minyons. Se'n pot resseguir la petja per molts indrets d'Europa: Itàlia, Romania, Ucraïna, etc. i la majoria de les vegades se'l representa com un drac, malgrat que també hi ha versions en què és un monstre o una persona, com el cas de la Catalunya del Sud, que el coneixem com a l'Home del Sac.

Se'n van fer dues versions a partir de la traducció de Xus Ugarte, de la UVic-UCC, com ja s'ha esmentat anteriorment. La versió de català fàcil, a càrrec d'Eusebi Coromina, i l'adaptació per part de Mía Güell. Actualment està en procés d'edició, amb l'objectiu que pugui convertir-se en material per a les classes de català de les escoles bilingües. Val a dir que estava previst per aquest curs fer una ruta literària per Ribesaltes a partir de llocs literaris i literaturitzats de la llegenda, però el context de pandèmia ha aturat la iniciativa.

Traducció	Versió Català fàcil	Adaptació
<p>Al Rosselló cap a 1290, sota el regne de Jaume II de Mallorca. Després dels litigis amb Pere el Gran, el seu germà primogènit, rei de Catalunya i Aragó i mort el 1295, una calma fràgil ha tornat al país i el camp no és encara gaire segur.</p> <p>La petita vila de Ribesaltes es clou cada vespre darrere les altes muralles, per resistir a la sensació inquietant d'una nit lliurada a pillards i bandits. El sometent recorre els carrers mentre que el sereno compta /deixa passar les hores.</p> <p>Som a la nit gelada del dos al tres de febrer. Al nord de la vila, fins a les vores de l'Aglí, s'estén un vast aiguamoll esquitxat de mates de joncs i de rosers, mentre que la lluna juga a emmirallar-se en els innombrables bassals d'aigua.</p> <p>Tot sembla tranquil, tant a l'interior com a l'exterior de la vila.</p> <p>De sobte, fora muralla, ressonen uns plors d'infants seguits d'esgarips de dolor esgarriposos! Els homes del sometent hi van corrents, però des de dalt del mur només poden distingir una massa negra que s'allunya vers el riu.</p>	<p>La història passa cap a l'any 1290, al Rosselló, quan hi manava el rei Jaume II de Mallorca.</p> <p>Després de les disputes que havia tingut amb el seu germà, Pere el Gran, rei de Catalunya i Aragó, que va morir el 1295, la pau va tornar al país. Però era una pau molt feble, i la vida al camp no era gaire segura.</p> <p>La petita vila de Ribesaltes tancava les portes de les seves altes muralles cada vespre. Les tancava tota la nit per por dels pillards i els bandits.</p> <p>A la nit un grup de persones amb armes vigilaven pels carrers de la vila mentre el sereno anava dient de tant en tant quina hora era.</p> <p>La nit del 2 al 3 de febrer era molt gelada. Al nord de la vila hi havia un gran aiguamoll, fins a prop del riu l'Aglí, amb tot de plantes al voltant. Es podia veure la lluna en molts bassals de l'aiguamoll, que feien de mirall.</p>	<p>Diu que ronda una bestiota, pels verals del Rosselló, verda, grossa i llefiscosa, es veu que fa tanta por! Nens, aneu tots molt en compte! és un golafre amb sobrepès es deixia pels que no creuen, se'ls crupeixen en un no-res.</p> <p>És el Babau, ba-bau...</p> <p>Aquesta és una història que va passar quan el rei Jaume I de Mallorca vivia al Rosselló.</p> <p>Després de molts anys de guerra amb el seu germà, Pere el Gran, havia aconseguit fer-hi les paus. Però es tractava d'una pau més aviat feble i s'havia d'anar en compte: viure en un poble no era gaire segur.</p> <p>Per això, a la petita vila de Ribesaltes cada vespre el sereno anunciava amb veu alta i forta:</p> <p>-El sol ja s'ha post, és l'hora de retirar-se!</p> <p>I el vigilant contestava des dels merlets de la torre de guàrdia:</p> <p>-Es tanca la muralla!</p>

Mostra de l'inici de les diferents versions.

8. PROPOSTA D'ADAPTACIÓ DE L'ODISSEA EN EL MARC DEL PROJECTE ESCOLA I UNIVERSITAT

Per què *L'Odissea*? La idea sorgeix arran d'una conferència de Gemma Lluch (UV) sobre la dinamització de la lectura dirigida a l'alumnat del Màster de Secundària de la Uvic-UCC, en què després de lloar i destacar la importància de les bones adaptacions es preguntava per què no es feien conèixer ja els clàssics, *L'Odissea* per exemple, a nenes i nens d'Educació Infantil o Cicle Inicial. Es va considerar que el context d'EU era el marc ideal per portar a terme la proposta de la investigadora valenciana, ja que l'estructura de l'obra, un relat de relats, resultava ben idònia si teníem en compte tant els receptors (infants de 5-6 anys) com el registre (oral, com l'origen de l'obra).

Adaptar un text literari és una empresa ja de per si complicada, però si els adaptadors són aprenents i els receptors tenen una edat compresa entre els cinc i els sis anys, el repte plantejat s'incrementa. La temporització era un altre factor advers, si es volia treballar l'obra sencera. Per això, es va decidir que el punt de partida seria l'adaptació de l'obra d'Albert Jané, tant per volum, com s'ha justificat més amunt, com per registre, l'autor aposta pel model de llengua present a *Cavall Fort* (JANÉ 2020), fet que s'adequava perfectament als nostres objectius.

8.1 Procés

Hi va haver unes sessions prèvies destinades a posar en coneixement dels aprenents la bibliografia a l'entorn de les adaptacions, comentar-la i visualitzar-ne alguns exemples. Posteriorment, M. Carme Bernal i Carme Rubio, adaptadores citades anteriorment, van dedicar una sessió a parlar sobre allò que havien de tenir en compte a l'hora d'adaptar qualsevol història i, sobretot i com a expertes en LIJ, com havia de ser el text per a infants de 5-6 anys. D'aquesta primera fase en va sorgir una rúbrica de deu ítems en què s'hi aplegava tot allò que havien après a les sessions preparatòries i calia que tinguessin en compte per reeixir en la tasca:

Taula 1: Rúbrica com ha de ser una adaptació

-
1. Heu tingut en compte la informació bàsica del text de partida i heu respectat la informació principal, sense alterar-la.
 2. Hi ha equilibri entre la introducció, el nus i el desenllaç.
 3. Hi ha equilibri entre la narració i el diàleg.
 4. Heu tingut en compte que sigui un text per ser dit en veu alta (frases fetes, comparacions, onomatopeies, fórmules de salutació, exclamacions, etc.).
 5. L'heu explicat amb paraules vostres.
 6. La llengua és clara, senzilla, sense mots cultes ni col·loquials.
 7. És un text àgil, «vaporós» com deien Maica Bernal i Carme Rubio.
 8. L'heu deixat reposar i n'heu fet diverses lectures.
 9. L'heu llegit en veu alta i funciona.
 10. Heu fet una adaptació i no un resum.
-

Font: Elaboració pròpia.

8.2 La producció

Es van formar grups de dues o tres persones que havien coincidit en la selecció del mateix capítol de l'obra. Calia tenir en compte una sèrie de punts:

a. Es tractava d'un text per a ser dit, per la qual cosa s'havia posar l'accent en els recursos d'oralitat propis del registre, com ara onomatopeies, frases fetes, locucions, comparacions, una narració lineal i amb molt d'estil directe, ja que tal com asseveren Codina i Fargas (1990), perquè «predominin l'acció i el dinamisme cal recórrer sempre que es pugui al diàleg directe entre els personatges». Es tractava de trobar el «written discourse imitating the oral», descrit per Gambier i Suomela -Salmi (1994: 247), un espai intermedi entre el codi restringit de l'oral espontani i el codi elaborat del discurs escrit.

b. Havia de ser un text breu. En l'etapa 5-6 es proposa com a model de text narratiu els contes populars (contes de fades o meravello-

sos, contes d'animals, contes de costum) i els contes d'autor (contes il·lustrats), narracions curtes que permeten treballar als infants de manera que puguin comprendre el text.

c. Calia tenir en compte la rica lèxica. En l'etapa lingüística és prioritari reforçar el vocabulari i proporcionar-ne de nou, per la qual cosa les adaptadores novelles havien de buscar «la paraula precisa, l'expressió justa, la frase feta que exigeixi el context» (Codina i Fargas 1990). Per a facilitar-los la tasca i poder detallar amb més precisió alguns dels fragments a què feien referència, les estudiants de grau tenien a la seva disposició les versions completes de *L'Odissea* de Joan F. Mira i la de Carles Ribà. Després de repassar, refer i llegir l'adaptació en veu alta, havien de fer-se-la seva, integrar-la per a poder-la explicar als infants quan vinguessin a la universitat.

d. Correcció fonètica a l'hora d'explicar la història. Acabada l'adaptació, calia fer-se seu el text per a poder-lo explicar de manera natural, tenint molta cura amb la pronúncia i els elements de suport que ajudessin els infants a fer-lo més comprensible. Aquesta última part només es va poder dur a terme en suport virtual.

8.3 L'experiència

L'estudi es va basar en una metodologia mixta, que constava d'una enquesta per a l'alumnat, una observació directa en l'estudi de cas i un grup de discussió, al final, amb les mestres de l'escola que havia format part del projecte. A causa del confinament per la pandèmia de la COVID-19, els infants no van poder venir a la universitat, fet que provocà que no es pogués observar directament l'efecte que provocava l'adaptació de *L'Odissea* entre els alumnes de 5-6 anys. L'alternativa va ser enregistrar-la en vídeo i enviar-la a l'escola perquè la passessin als infants amb la petició que els pares i mares fessin el retorn a les mestres de l'escola Salarich i ens el transmetessin.

Les enquestes tenien dues parts, una primera a l'entorn de la planificació docent i l'altra sobre l'aprenentatge, i en ambdues parts es combinaven preguntes de resposta tancada amb d'altres de resposta

oberta. Hi va haver quinze respostes, tantes com alumnat inscrit a l'assignatura.

El grup de discussió va tenir lloc en una sessió sincrònica de zoom d'una hora, amb l'ajut d'una moderadora externa, la doctora Núria Molas de la UAB. La finalitat del grup focal era recollir concepcions i intercanviar col·lectivament opinions de les mestres i professores implicades en el projecte Vincles.

8.4 Resultats

El resultat de l'enquesta mostren un nivell de satisfacció molt alt en l'ítem «adaptar un clàssic de la Literatura Universal per a infants de 5-6 anys», el més ben valorat de tots els ítems del projecte interdisciplinari, seguit del de «Saber explicar una història a infants de P5, tenint en compte tots els factors: transmissió oral, comunicació verbal, no verbal, disposició física, etc.».

Com ja s'ha comentat, l'observació directa no es va poder fer perquè una setmana abans de l'inici del projecte es van suspendre les sessions per la COVID-19. Les estudiants de la Universitat de Vic-UCC van continuar preparant les propostes com si el context fos de normalitat i les van penjar en un portafolis. Es continuà el contacte via telemàtica amb les mestres de l'escola i les propostes de Vincles es van fer arribar en format digital perquè els infants les poguessin visualitzar.

El grup de discussió va palesar l'interès que des de l'escola hi ha pel treball multidisciplinari i la importància del lligam escola i universitat. Quant al tema que ens ocupa, l'adaptació també va tenir una de les millors valoracions.

8.5 Valoració

El fet que alumnes de primer curs de grau s'enfrontin a l'adaptació d'un clàssic suposa, com s'ha anunciat a l'inici, un repte. Val a dir que moltes alumnes ja havien llegit l'adaptació de *L'Odissea* perquè era una de les lectures obligatòries de batxillerat, cosa que va facilitar

la part de contextualització de l'obra. Com que hi havia la possibilitat de consultar-ne la versió íntegra quan havien d'ampliar informació, la majoria de l'alumnat hi va recórrer. Així, van descobrir que l'illa d'Ogígia, llar de la nimfa Calipso, era de color blanc perquè hi havia salines o que els aliments dels incomptables banquetes als quals Ulisses i els seus acompanyants assistien estaven formats per pa, olives, purés de verdures, carn bullida, peix, raïm, figues, formatge, mel i vi. Val a dir que algunes de les alumnes van acabar llegint tota l'obra i la majoria valorava la idoneïtat de la història per al cicle a què anava destinada. L'analogia d'Ulisses o Hermes amb els superherois de la factoria Marvel va ser un tema que va sorgir de manera recurrent a la majoria de tutories i que es va reflectir en la manera com presentaven els personatge, l'enfocament. Els semblaven molt actuals i ben creïbles, a diferència del que pensaven a les sessions inicial de contacte amb l'obra.

La part que va generar més dificultat fou la de la precisió lèxica. Des de la sociolingüística s'ha tractat el tema a bastament: en un context lingüístic com el del català es produeix un «desaprenentatge» de la llengua oral i els seu recursos, fet que malauradament palesem cada curs a l'hora de posar a la pràctica les adaptacions. Joan Solà defensava a ultrança la paremiologia i a les seves classes sovintejava l'avís que «és en la fraseologia on ens juguem el futur de la llengua». Es va constatar que durant el procés d'escriptura, en el moment en què calia buscar la comparació, la locució o la frase feta idònia per a descriure una situació o un personatge («Ulisses era fort com un roure», «Hermes era més ràpid que un coet» o «qui la fa la paga»), en la majoria dels casos la solució no apareixia mai espontàniament, sinó que calia fer la cerca al diccionari específic i, fins i tot, quan la localitzaven els resultava estranya o molt allunyada de la seva realitat lingüística. No es tractava de ser excessivament puristes, s'hauria acceptat gratament que «Hermes era l'Usain Bolt de l'època clàssica», però no es va donar el cas. Val a dir que el 50% de les alumnes són catalanoparlants i tenen com a primera llengua el català, malgrat que hi ha moltes interferències amb el castellà, l'alternen.

En la valoració final destacaven positivament l'ampliació d'informació sobre *L'Odissea*, l'aprenentatge de l'adaptació com a eina per a introduir els clàssics als infants i sobretot el re-aprenentatge de la llengua oral i els seus recursos.

9. CONCLUSIONS

1. Les llegendes formen part del patrimoni literari de cada territori i en perfilen el pensament i la idiosincràsia de persones i llocs. Aprendre una llengua a partir d'aquests textos és una manera de connectar a més amb els seus valors culturals, socials i històrics. L'adaptació del babau n'és un bon exemple i la prova és la bona acollida que va tenir ja des de l'inici de la investigació.

2. Les adaptacions dels clàssics serveixen per acostar aquestes obres a lectors que no estan preparats per encarar-se a les originals ja sigui perquè no estan escrits en la seva primera llengua o si és en la llengua materna són aprenents encara massa novells. El cas de la col·lecció «Tant de gust...» de Maria Carme Bernal i Carme Rubio és un bon exemple per aquest primer contacte amb les lectures clàssics.

3. En molts països del nostre entorn, els infants coneixen els clàssics de la seva literatura des de ben petits, a través de diferents formats i adaptacions, com el cas de Dante a Itàlia, per exemple. S'entén que aquests són una part imprescindible de la seva identitat cultural i de la seva formació com a ciutadans. Davant la possibilitat de proposar adaptacions o deixar que els clàssics esdevinguin patrimoni d'una minoria social, som del parer que s'han de treballar a l'escola ja de ben petits a través d'adaptacions que permetin que els infants i joves puguin gaudir dels personatges i històries del patrimoni cultural construït al llarg dels segles i quan sigui el moment puguin llegir-ne la versió original amb naturalitat i fluïdesa. Aquest és el cas d'algunes alumnes de grau que hem comentat anteriorment, que havien llegit l'adaptació de *L'Odissea* d'Albert Jané i que han acabat per llegir la versió de Joan Francesc Mira.

4. Diferents estudis relacionats amb el perfil lector de futurs docents duts a terme durant els últims anys (COLOMER i MUNITA, 2013;

DUEÑAS, TABERNERO, CALVO i CONSEJO, 2014; CONTRERAS i PRATS, 2015) posen en evidència que molt sovint aquests estudiants tenen mancances tant en coneixements com en hàbits de lectura: un percentatge important dels futurs docents ni són grans lectors ni tenen massa referents literaris, ja siguin clàssics o no. Segurament que aquesta és una de les causes per les quals a l'hora de produir un text per a ser dit hi ha hagut tantes dificultats, sobretot pel que fa a pobresa lèxica i falta de recursos de la parla oral: comparacions, metàfores, frases fetes. I d'aquí ve el títol d'aquesta comunicació. S'ha hagut de fer un treball de re-aprenentatge de la llengua, perquè d'aquí a tres anys els seus alumnes s'hi emmirallaran i han de tenir una competència comunicativa adequada.

5. Els estudiants del Grau d'Educació Infantil i Primària han de saber fer adaptacions, que segons els cicles tindran unes característiques o unes altres, perquè puguin explicar moltes històries, entre les quals evidentment la dels clàssics.

BIBLIOGRAFIA

- BERNAL I RUBIO (2020): Maria Carme Bernal i Carme Rubio, *Tant de gust... senyora Víctor Català*, Barcelona: Publicacions l'Abadia de Montserrat.
- CALVINO (2009): Italo Calvino, *Por qué leer los clásicos*, Madrid: Siruela.
- CARBONELL, ALBIOL (2013): «Transmissió, pèrdua i recuperació de la llengua catalana a la Catalunya del Nord: Anàlisi d'alguns testimonis orals», *Ianua. Revista Philologica Romanica*, Vol. 13, p. 115-132.
- CARRANZA (2007): Marcela Carranza, «Algunas ideas sobre la selección de textos literarios», *Lecturas*, núm. 202.
- CERRILLO TORREMOCHA (2013): Pedro César Cerrillo Torremocha, «Canon literario, canon escolar y canon oculto», *Quaderns de Filologia. Estudis literaris*, Vol. XVIII, p. 17-31.
- CODINA (2008): Francesc Codina, «Llengua, literatura i educació», *Articles: Revista de didàctica de la llengua i de la literatura*, núm. 45, p. 111-121.
- CODINA (2016): Francesc Codina, «Llengua, literatura, educació i construcció nacional», dins: E. Coromina; i R. Pinyol (ed.) *Literatura catalana contemporània: crítica, transmissió textual i didàctica*. Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura i UVic-UCC, p. 13-33.

- CODINA I FARGAS (1990): Francesc Codina i Assumpta Fargas, «Els contes tradicionals com a primeres lectures», *Guix*, núm. 150, p. 25-28.
- COLOMER (2010): Teresa Colomer, *Introducción a la literatura infantil y juvenil*, Madrid: Síntesis.
- COLOMER I MUNITA (2013): Teresa Colomer i Felipe Munita, «La experiència lectora de los alumnos de Magisterio: Nuevos desafíos para la formación docente», *Lenguaje y Textos*, núm. 38, p. 37-44.
- CONTRERAS I PRATS (2015): Elisabet Contreras i Margarida Prats, «¿La educación literaria de los futuros maestros es suficiente para ejercer de mediadores de las nuevas generaciones?», *Via Atlantica*, núm. 28, p. 29-44.
- DUEÑAS I TABERNERO (2012): José Domingo Dueñas i Rosa Tabernero, «Los clásicos en el aula. Una propuesta: intertextualidad y contexto histórico, Tejuelo». *Revista de Didáctica de la Lengua y la Literatura*, núm. 16, p. 65-77.
- GENETTE (1982): Gérard Genette, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, París: Seuil.
- LLUCH (2018): Gemma Lluch, *La lectura entre el paper i les pantalles*, Vic: Eumo.
- MÉNDEZ CABRERA (2016): Jerónimo Méndez Cabrera, *Educació literària i adaptació de clàssics: la narrativa breu medieval en la formació de Messtres*, (Tesi doctoral) Recuperada de <http://hdl.handle.net/10550/57213>
- MENDOZA (2002): Antonio Mendoza, «Las funciones del profesor de literatura. Bases para la innovación», dins: A. B. Muñoz (et al.) *Aspectos didácticos de Lengua y Literatura*, 12, Zaragoza: Publicaciones ICE Universidad de Zaragoza, p. 109-140.
- MUNMANY (2017): Mireia Munmany, *La gestió del patrimoni literari*, Tarragona: Publicacions URV.
- NAVARRO DURÁN (2013): Rosa Navarro Durán, «La salvación de los clásicos: las adaptaciones fieles al original», *Quaderns de Filologia. Estudis literaris*. Vol. XVIII, p. 63-75.
- TOCABENS (2014): Jean Tocabens, *13 contes et légendes du Pays Catalan*, Perpinyà: Mare Nostrum.
- TODOROV (2007): Tzvetan Todorov, *La literatura en perill*, Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- VALRIU (2010): Caterina Valriu, *Imaginari compartit: estudis sobre literatura infantil i juvenil*, Barcelona: Edicions UIB, PAM.